

कायदा व सुव्यवस्था राखण्यासाठी
राज्यात जिल्हा/तालुका स्तरावर शांतता
समिती स्थापन करून प्रभावीपणे कार्यरत
करण्याबाबत.

**महाराष्ट्र शासन
गृह विभाग (विशेष)**

परिपत्रक क्रमांक- डीआयएस २००१/सीआर-३१५/विशा-१(ब),
मंत्रालय, मुंबई-४०० ०३२, दिनांक ०३ जून, २००३.

बाबत : १) जातीय दंगली हाताळण्यासाठी मार्गदर्शक तत्वे- १९८६.

- २) शासनाचे अर्धशासकीय पत्र क्र.एमआयएस १०९७/सीएम-१९/सीआर ४६३/विशा-१ब, दिनांक ६.९.९९ अन्वये पाठविण्यात आलेल्या केंद्र शासनाकडून प्राप्त झालेल्या जातीय सलोख्या संदर्भातील मार्गदर्शक तत्वे.
- ३) शासन परिपत्रक, गृह विभाग, क्र.एमआयएस १०९९/२२१४/सीआर २१४/वि.शा.१ ब, दिनांक २९.९.९९ अन्वये न्या.श्रीकृष्ण चौकशी आयोगाच्या शिफारशीनुसार देण्यात आलेल्या सूचना.
- ४) शासन परिपत्रक, गृह विभाग (विशेष) क्र.एमआयएस १०९७/सीआर-४६३/सीएम-१९/वि.शा.१(ब), दिनांक ८.९.९९ अन्वये मोहल्ला समितीच्या स्थापनेबद्दल देण्यात आलेल्या सूचना.

परिपत्रक :- राज्यातील जातीय तणावाच्या परिस्थितीत कायदा व सुव्यवस्था , जातीय सलोखा व शांतता राखण्याच्या दृष्टीने जिल्हा व पोलीस स्तरावर तसेच जातीय तणावाच्या दृष्टीने संवेदनशील असलेल्या इतर ठिकाणी शांतता समिती स्थापन करण्याबाबत वर नमूद केलेल्या आदेशान्वये शासनाने वेळोवेळी सूचना निर्गमित केलेल्या आहेत. जरी अशाप्रकारे शांतता समिती स्थापन होऊन कार्यान्वित असल्या तरी या समितीची रचना, कार्यपद्धती, सदस्यांची निवड, बैठकांची वारंवारता यामध्ये सारखेपणा नसल्याचे शासनाच्या निदर्शनास आले आहे. त्यामुळे या शांतता समितीची रचना व कार्यपद्धती यामध्ये सारखेपणा आणण्यासाठी स्थायी स्वरूपात नव्याने आदेश देण्याबाबत शासनाने निर्णय घेतलेला आहे.

वर नमूद केलेल्या परिस्थितीत राज्यात शांतता समित्या खालीलप्रमाणे पुनर्गठित करण्यात याव्यात :-

- १) सदर शांतता समिती जिल्ह्यात जिल्हा, तालुका, पोलीस ठाणे स्तरावर तर पोलीस आयुक्तालय क्षेत्रात पोलीस मुख्यालय, परिमंडळ आणि पोलीस ठाणे स्तरावर स्थापन कराव्यात.
- २) जिल्हा स्तरावरील व पोलीस आयुक्तालयातील मुख्यालय स्तरावरील शांतता समितीमध्ये ३० ते ४० सदस्य तर तालुका / परिमंडळ व

रेट/एच-३२४(१०००-६-०३)१

पोलीस ठाणे स्तरावरील शांतता समितीमध्ये २० ते २५ सदस्य असतील.

- ३) शांतता समितीमध्ये अशासकीय सदस्यांच्या नेमणूका जिल्हा स्तरावर जिल्हादंडाधिकारी, तालुका स्तरावर तहसिलदार, तर पोलीस ठाणे स्तरावर पोलीस ठाण्याचे प्रभारी अधिकारी यांनी कराव्यात. तसेच पोलीस आयुक्तालय स्तरावर पोलीस आयुक्त, परिमंडळ स्तरावर संबंधित पोलीस उप आयुक्त आणि पोलीस ठाणे स्तरावर पोलीस ठाण्याचे प्रभारी अधिकारी यांनी अशासकीय सदस्यांची नेमणूक करावी. जिल्ह्यातील तालुका आणि पोलीस ठाणे स्तरावर तसेच आयुक्तालयातील परिमंडळ (पोलीस उपायुक्त) आणि पोलीस ठाणे स्तरावरील शांतता समितीमध्ये अशासकीय सदस्यांच्या नेमणूका करण्यापूर्वी अशा अशासकीय सदस्यांची नावे अनुक्रमे जिल्हा दंडाधिकारी / पोलीस आयुक्त यांच्याकडून मान्य करून घेण्यात यावीत.
- ४) सदर अशासकीय सदस्यांच्या नेमणूका दोन वर्षांकरिता करण्यात याव्यात आणि त्यानंतर नव्याने नेमणूका करण्यात याव्या.
- ५) पोलीस ठाणे, तालुका, परिमंडळ स्तरावर दर दोन महिन्याने व जिल्हा आणि पोलीस आयुक्तालय स्तरावर दर तीन महिन्याने शांतता समितीच्या बैठका आयोजित कराव्यात.
- ६) याखेरीज महत्वाचे सण व धार्मिक उत्सव आणि ज्यावेळी जातीय तणाव निर्माण होण्याची शक्यता असेल किंवा जातीय तणाव निर्माण झाला असेल अशा प्रत्येकवेळी शांतता समितीची बैठक आयोजित करावी.

अ) जिल्हा शांतता समिती -

१) जिल्हा दंडाधिकारी	-	अध्यक्ष (स्थायी)
२) मुख्य कार्यकारी अधिकारी (जि.प.)	-	सदस्य (स्थायी)
३) पोलीस अधिक्षक	-	सदस्य (स्थायी)
४) जिल्हा परिषद अध्यक्ष	-	सदस्य
५) जिल्ह्यातील लोकसभा/राज्यसभा/ विधानसभा/विधान परिषद सदस्य	-	सदस्य (स्थायी)
६) राज्य अल्पसंख्यांक आयोगाचे सदस्य (असल्यास)	-	सदस्य (स्थायी)
७) अतिरिक्त पोलीस अधिक्षक / पोलीस उप अधिक्षक	-	सदस्य सचिव (स्थायी)
८) सर्व धर्माच्या मान्यवर व्यक्ती	-	सदस्य (अस्थायी)
९) समाजातील मान्यवर व्यक्ती	-	सदस्य (अस्थायी)
अ) सामाजिक संघटनांचे सदस्य		
ब) वकील/निवृत्त पोलीस अधिकारी/डॉक्टर		
क) एनजीओ चे सदस्य		

- ड) व्यापारी, दुकानदार, उद्योजक, कामगार
क्षेत्रातील व्यक्ती.
इ) शैक्षणिक क्षेत्रातील व्यक्ती

ब) तालुका स्तरावरील शांतता समिती -

१) तहसिलदार / उपविभागीय दंडाधिकारी	- अध्यक्ष (स्थायी)
२) तालुका पोलीस स्टेशन प्रमुख	- सदस्य सचिव (स्थायी)
३) त्या तालुक्यातील लोकसभा/राज्यसभा सदस्य (असल्यास) विधानमंडळ सदस्य / नगराध्यक्ष / पंचायत समितीचे सभापती.	- सदस्य (स्थायी)
४) सर्व धर्माच्या मान्यवर व्यक्ती	- सदस्य (अस्थायी)
५) सर्व समाजातील मान्यवर व प्रतिष्ठित व्यक्ती	- सदस्य (अस्थायी)
अ) सामाजिक संघटनांचे सदस्य	
ब) वकील/निवृत्त पोलीस अधिकारी / डॉक्टर	
क) एनजीओ चे सदस्य	
ड) व्यापारी, दुकानदार, उद्योजक, कामगार क्षेत्रातील व्यक्ती.	
इ) शैक्षणिक क्षेत्रातील व्यक्ती	

क) आयुक्तालय स्तरावरील शांतता समिती -

१) पोलीस आयुक्त	- अध्यक्ष (स्थायी)
२) सह पोलीस आयुक्त/उपायुक्त (मुख्यालय)	- सदस्य सचिव
३) त्या आयुक्तालय क्षेत्रातील लोकसभा/राज्यसभा सदस्य (असल्यास) विधानमंडळ सदस्य नगरसेवक.	- सदस्य (स्थायी)
४) सर्व धर्माच्या मान्यवर व्यक्ती	- सदस्य (अस्थायी)
५) सर्व समाजातील प्रतिष्ठित व्यक्ती	- सदस्य (अस्थायी)
अ) सामाजिक संघटनांचे सदस्य	
ब) वकील/निवृत्त पोलीस अधिकारी / डॉक्टर	
क) एनजीओ चे सदस्य	
ड) व्यापारी, दुकानदार, उद्योजक, कामगार क्षेत्रातील व्यक्ती.	
इ) शैक्षणिक क्षेत्रातील व्यक्ती	

ड) परिमंडळ स्तरावरील शांतता समिती -

१) पोलीस उपायुक्त	- अध्यक्ष
२) वरिष्ठ सहायक पोलीस आयुक्त	- सदस्य सचिव

३) या परिसरातील विधानमंडळ सदस्य/ नगरसेवक	-	सदस्य
४) सर्व धर्माच्या मान्यवर व्यक्ती	-	सदस्य (अस्थायी)
५) सर्व समाजातील प्रतिष्ठित व्यक्ती	-	सदस्य (अस्थायी)
अ) सामाजिक संघटनांचे सदस्य		
ब) वकील/निवृत्त पोलीस अधिकारी /डॉक्टर		
क) एनजीओ चे सदस्य		
ड) व्यापारी, दुकानदार, उद्योजक, कामगार क्षेत्रातील व्यक्ती.		
इ) शैक्षणिक क्षेत्रातील व्यक्ती		

इ) पोलीस स्टेशन स्तरावरील शांतता समिती -

१) वरिष्ठ पोलीस निरीक्षक/पोलीस निरीक्षक	-	अध्यक्ष
२) पोलीस निरीक्षक/पोलीस उप निरीक्षक	-	सदस्य सचिव
३) त्या परिसरातील विधानमंडळ सदस्य/नगरसेवक	-	सदस्य (स्थायी)
नगराध्यक्ष/पंचायत समिती सदस्य		
४) सर्व धर्माच्या मान्यवर व्यक्ती	-	सदस्य (अस्थायी)
५) सर्व समाजातील प्रतिष्ठित व्यक्ती	-	सदस्य (अस्थायी)
अ) सामाजिक संघटनांचे सदस्य		
ब) वकील/निवृत्त पोलीस अधिकारी /डॉक्टर		
क) एनजीओ चे सदस्य		
ड) व्यापारी, दुकानदार, उद्योजक, कामगार क्षेत्रातील व्यक्ती.		
इ) शैक्षणिक क्षेत्रातील व्यक्ती		

समितीवर नियुक्ती करतांना खालील निकष विचारात घेण्यात यावेत :-

- १) शांतता समितीमध्ये जिल्हा / तालुका / आयुक्तालय / परिमंडळ / पोलीस स्टेशनच्या कार्यक्षेत्रात वास्तव्य करणा-या लोकांचा समावेश करावा.
- २) शांतता समित्यामध्ये पुरोगामी दृष्टीकोन असलेल्या प्रभावी व्यक्तीचा समावेश असावा व ते सर्व थरांचे प्रतिनिधीत्व करणारे असावेत.
- ३) विविध क्षेत्रातील बुद्धीवान व्यक्तींना / निष्कलंक चारित्र्याचे स्थानिक राजकीय नेते यांना प्राधान्य देण्यात यावे.
- ४) शिक्षक / वकील / पत्रकार/ निवृत्त पोलीस अधिकारी यांना प्राधान्य देण्यात यावे.
- ५) निवडण्यात येणारे सदस्य निधर्मी बाण्याचे असावेत, कोणत्याही गोष्टीबद्दल त्यांची विचारशक्ती तर्कसंगत असावी व ते ज्या जमातीमधील असतील त्या जमातीचा त्यांच्यावर विश्वास असावा.
- ६) गुन्हेगार पार्श्वभूमी असणा-या व्यक्ती सदस्य म्हणून राहणार नाहीत.

- ७) समाजात ज्याचा लौकिक चांगला नाही अशा व्यक्तीची, किंवा जातीयवादी म्हणून प्रसिध्द असलेल्या व्यक्तीची तसेच समाजविरोधी कारवाया करणा-या व्यक्तीची समितीवर नेमणूक करण्यात येऊ नये.

शांतता समितीच्या कार्यक्षेत्रातील विषय :-

- १) जातीय तणावाची शक्यता असल्यास, त्या संदर्भात विषयावर चर्चा करण्यासाठी समितीची बैठक बोलवावी. तणावाच्या कारणाबद्दल सर्वमान्य तोडगा काढणे व तणावग्रस्त परिस्थिती निवळण्यासाठी सर्व स्तरावरील जाती जमातीचे सहकार्य मिळविण्यासाठी शांतता समितीच्या सदस्यांनी प्रयत्न करावेत.
- २) दंगलीनंतर लगेचच परिस्थितीचा आढावा घेण्यासाठी आणि परिस्थिती पूर्ववत करण्याच्या कामासाठी समितीची बैठक घेण्यात यावी व उपाययोजना सूचविणे.
- ३) शांतता समित्यांनी कायदा व सुव्यवस्था राखण्यासाठी स्थानिक सरकारी यंत्रणेशी संपर्क साधावा.
- ४) जातीय दंगल/तणावात, निराधार झालेली मुले व विधवा यांना नॅशनल फाँऊंडेशन फॉर कम्युनल हारमनी यांच्याकडून आर्थिक मदत देण्यासाठी प्रशासनाला मदत करावी.
- ५) जातीय दंगल/तणावाच्या वेळी एका समाजाच्या व्यक्तीने/लोकांनी दुस-या समाजाच्या लोकांचे प्राण वाचविले किंवा मालमत्ता वाचविण्याचा प्रयत्न केला तर अशा व्यक्ती/लोकांची नावे जिल्हा प्रशासनास कळवावी. जिल्हा प्रशासनाने अशा व्यक्ती/लोकांची नावे कबीर पुरस्कारासाठी केंद्र शासनास पाठविण्यासाठी शिफारस करावी.
- ६) बैठकीत कायदा व सुव्यवस्था विषयक समस्या, सुरक्षिततेचे उपाय, जातीय सलोखा अबाधित राहण्याच्या दृष्टीने चर्चा करण्यात यावी.
- ७) शांतता व सुव्यवस्था कायम राखणे, ती बिघडल्यास सुधारणा करण्याकरीत उपाययोजना करण्याबद्दल तसेच जातीय तंटे व वाद याबद्दल समितीने वेळोवेळी सल्ला द्यावा आणि अशी परिस्थिती निर्माण झाल्यास, त्यातून उद्भवणा-या प्रश्नाची/अडचणीची सोडवणूक करण्यासाठी समितीने प्रयत्न करावा.
- ८) या संदर्भात तात्पुरते व कायमचे पुनर्वसन व मदत करण्यासाठी समितीने सल्ला द्यावा तसेच नागरिकांच्या मदतीच्या व पुनर्वसनाच्या कामामध्ये देखील सहकार्य करावे.
- ९) दंगलीच्या कालावधीत अफवा पसरणार नाहीत याबद्दल प्रयत्न करणे व दंगलीत सहभागी होण्यापासून लोकांना प्रवृत्त करण्यासाठी प्रयत्न करावे.
- १०) अस्थायी सदस्यांच्या नियुक्ती संदर्भात २ वर्षांनी पुनर्विलोकन करावे व त्यांच्या पुनर्नेमणुकी बाबत निर्णय घेण्यात यावा.
- ११) पोलीस स्टेशन/परिमंडळ हद्दीत घडलेल्या जाती जमातीतील तक्रारी, असंतोष /गुन्हे यांची दखल घेऊन बैठकीत चर्चा करण्यात यावी.
- १२) सर्व धर्मीयांच्या व इतर महत्वाच्या मिरवणूकांमध्ये विशेषतः गणपती, शिवजयंती, मोहरम या सणांच्या वेळी सर्व जाती धर्माच्या लोकांचा सहभाग असावा व शांतता समिती सदस्यांनी विशेष करून संवेदनशील भागात सुरुवातीपासून शेवटपर्यंत आवर्जन उपस्थित रहावे.

- १३) शांतता समितीच्या बैठकींना उपस्थित राहणा-या अशासकीय सदस्यांना कोणतेही मानधन व बैठक भत्ता देय होणार नाही.
- १४) शांतता समितीवर नियुक्त केलेल्या अशासकीय सदस्याची नियुक्ती केव्हाही रद्द करण्याचे अधिकार शांतता समितीच्या अध्यक्षांना राहतील.
- १५) इतर अनुषंगिक बाबी.

शांतता समितीच्या बैठका :-

१) शांतता समितीच्या बैठकीच्या कार्यवृत्तांत बैठक झाल्यापासून १० दिवसात संबंधित पोलीस आयुक्त व जिल्हा दंडाधिकारी तसेच जिल्हा पोलीस अधीक्षक यांच्याकडे पाठविण्यात यावा.

२) प्रत्येक सहामाहीत झालेल्या शांतता समितीच्या बैठकीमधील कार्यवृत्तांतावर करण्यात आलेल्या कार्यवाहीचा एकत्रित अहवाल पोलीस आयुक्त / जिल्हा दंडाधिकारी / जिल्हा पोलीस अधीक्षक यांनी पोलीस महासंचालक, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई यांना पाठवावा व त्यांनी एकत्रित अहवाल गृह विभागाला पाठवावा.

३) राज्यात किंवा राज्याबाहेर कोठेही जातीय दंगलीचा उद्रेक झाल्यास शांतता समितीची खास बैठक बोलाविण्यात यावी.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांचे आदेशानुसार व नांवाने,

(र. य. सलवीडे)

अवर सचिव, महाराष्ट्र शासन, गृह विभाग (विशेष)

प्रति,

- १) मुख्यमंत्र्यांचे प्रधान सचिव,
- २) उपमुख्यमंत्र्यांचे प्रधान सचिव,
- ३) सर्व मंत्री व राज्यमंत्री यांचे / स्वीय सहाय्यक,
- ४) अपर मुख्य सचिव (गृह) यांचे स्वीय सहाय्यक,
- ५) प्रधान सचिव, गृह (विशेष) यांचे स्वीय सहाय्यक,
- ६) महासंचालक व पोलीस महानिरीक्षक, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई,
- ७) सर्व विशेष पोलीस महानिरीक्षक, (परिक्षेत्र)
- ८) पोलीस आयुक्त बृहन्मुंबई,
- ९) सर्व जिल्हादंडाधिकारी,
- १०) सर्व पोलीस आयुक्त,
- ११) सर्व जिल्हा पोलीस अधीक्षक,
- १२) गृह विभागातील सर्व कार्यासने,
- १३) महसूल व वन विभाग, मंत्रालय, मुंबई,
- १४) निवड नस्ती [विशा-१(ब)].